

Posudek na disertační práci

Autorka: Mgr. Jana Benešová

Název: Jak se rodí gender v diagnostickém ústavu

Fakulta humanitních studií, Univerzita Karlova, Praha 2015, 164 s.

Školitel: Yasar Abu Ghosh, PhD.

Předložená disertační práce se zabývá relevantním tématem. Zaměřuje se na re/produkování genderu v diagnostickém ústavu. Je založena na etnografickém výzkumu, preferovaný žánr textu je etnografie. Text je reálně vybudován na třech pilířích, resp. identifikované tři pilíře si dovolím komentovat. Prvním pilířem je rešerše odborné literatury, druhým pilířem je vlastní etnografie (do toho zahrnuji i metodologii) a třetím pilířem je diskuse nálezů.

Kapitola Gender analytický (první pilíř), která vytváří rámec úvah o dané problematice. Svědčí o poměrně širokém záběru autorky a její ambici být teoreticky ukotvena v kategoriích, které chápe jako klíčové pro třídění a interpretaci dat. Jedná se o kategorie genderu, normality a abnormality, pomáhajících profesí, institucí a moci. Autorka se snaží všechny kategorie propojit pod ústřední kategorii genderu. Některá témata, resp. oborové diskurzy však tomuto rámci nutně unikají. (Je otázkou tedy, zda měly být promyšleny v rámci této kapitoly, nebo spíše zde neměly být využity ve vlastní etnografii. Jana Benešová tak vytváří v podstatě košatý strom, pohled na lisoví ale někdy znesnadňuje opřít se o kmen jako o dominantní koncept. Nicméně toto se autorka snaží vyrovnat v poslední části kapitoly Gender analytický. Obsahem posledního oddílu Gender, pomoc a moc, byť je uvozen slovy několik poznámek, je formulace výchozích tezí a z nich vyplývajících pole zájmu. Tyto teze jsou: gender je mocenský nástroj organizace sociální reality, není však pouze v rukách vychovatelů (pomáhajících profesí), ale je ho nutné chápat jako proces vyjednávání dalších aktérů. Přičemž je zdůrazněna zvláštní pozice potřebného, který kooperací s pomáhajícími a u vědomí dominantních diskurzů se snaží svoji „abnormalitu“ (její významy) kontrolovat. První pilíř se pak promítá do dalších dvou.

Podstatné je nyní komentovat pilíř třetí, diskusi nálezů, který v podstatě shrnuje deskripci a dílčí interpretace dat z pilíře druhého. Zde se autorce daří analyticky vyzdvihnout zásadní nálezy a dát je do souvislosti s teoretickými východisky. Jedná se o velice zdařilou část práce. Text je dynamický, přehledný, interpretačně propojený. Umožňuje čtenáři se zpětně podívat na vlastní etnografii a docenit její dílčí popisy a interpretace. Dokonce se daří důstředněji vtáhnout do hry teze na nichž práce stojí, tedy tu skutečnost, že gender jako nástroj moci je vyjednáván nejen ze strany instituce dětského diagnostického ústavu (DDÚ) a jeho zaměstnanců. Jana Benešová ve svých závěrech v podstatě dospívá k tomu, že gender je organizační řád, který přichází z většího prostoru, a to ve dvou oblastech: porušení genderových rolí si žádá diagnostický dohled, stejně jako pomáhající profese a klienti přenášejí svoje genderová pravidla do prostor DDÚ. Gender je zde uplatňován jako ikona žádoucí normality a nástroj manipulace s druhým. V kombinaci s pravidly totální instituce pak genderové role vstupují jako rigidnější. Autorka v této souvislosti uvažuje o resocializaci do těchto pravidel. Není jisté, do jaké míry má na mysli zvnitřnění těchto pravidel klienty (dětmi), které jsou zde maximálně na dobu osmi týdnů. Zajímavé by bylo se proto více zabývat tím, jak na genderovou disciplinaci reagují děti (je zde zmíněna pouze zvýšená agresivita), jak a v jakých oblastech s ním zacházejí a zda i ony nepracují s genderem (genderovými stereotypy) pro vyjednávání sociálních pozic a v důsledku toho negenderují.

Tím se vracím k poznámce oponentky, která je citována v úvodu kapitoly diskutující nálezy výzkumu. Bylo by jistě zajímavé zjistit, jak ne/korespondují genderové role v a mimo DDÚ. Další otázka, kterou

práce (resp. data a moje reference o realitě v DDÚ) nabízí, je zda není manipulace s genderovými rolami také důsledek vyjednávání vlastního genderu vychovatelů/ pomáhajících profesí. V práci si tohoto autorka vůbec nevšimá, jak jsou vyjednávány, zviditelňovány a interpretovány genderové role mezi kolegy. Lze interpretovat, že potlačování genderových charakteristik dívek (zákazy malovat se, mýt se atd.) v podstatě nemají eliminovat jejich ženství a tím i sexualitu, která může být chápána jako konkurenční. Tím by bylo také možno uvažovat, proč dívky jsou daleko více korigovány, proč tato konkurence není i mezi chlapci a muži. Možná tu je také potlačována maskulinita a je skrytá v příkazech nepřít se a nebyť agresivní, což je ale v podstatě autorkou jinak etiketizováno. Dále by bylo zajímavé prohloubit interpretaci, proč dochází k potlačování genderových charakteristik v oblasti sexuality a naopak posilování genderových rolí v oblasti dělby práce a podpory sociální nerovnosti. Může to souviset s otázkou konceptualizace dětství jako období nevinnosti. V každém případě lze souhrnně říci, že nálezy autorky jsou velmi zajímavé a inspirativní.

Poslední část, k níž se budu vyslovovat je vlastní etnografie, v podstatě pro antropologa těžiště jeho práce, nástroj, jak zprostředkovat významy, které v sociální realitě nalézá. V rámci posudku tedy budu komentovat druhý pilíř. Tuto část, která je podle mne situována do třech míst v textu (kap. 1., 2.2. a 3.), nelze obsahově, literárně a metodologicky hodnotit jako vyváženou. Přesto má své nepochybné potenciality, vždyť na nich byly vybudovány relevantní závěry. Dovolím si nyní komentovat některé problematické momenty.

V úvodu do prostředí DDÚ na začátku celé práce autorka propojuje historii vzniku instituce a jeho legislativní rámec s principy genderové organizace, kterou čerpá ale výhradně z dat. Stálo by za zvážení, zda některá tato témata neprohloubit a nepojednat je samostatně v logice genderování. Také by zde mohl být užitečný koncept skrytého kurikula.

Za vážný nedostatek pokládám absenci popisu statistického šetření autorky (s. 47). V rámci obhajoby by bylo možno toto doplnit. Na základě tohoto šetření autorka dále uvádí, že jen menší část dětí byla umístěna do DDÚ z důvodu delikvence dětí, větší část z důvodů krizové situace v rodině. Přičemž v závěrech je uvedeno, že převažující důvod, proč jsou dívky umisťovány do DDÚ, je předčasné započítí sexuálního života.

S touto poznámkou možná souvisí moje nespokojenost s literární stránkou práce. Etnografie, resp. zhuštěný popis by měl být čtenářsky přátelský, vtahovat ho do reality. To se autorce příliš nedaří. Text působí fragmentárně. Přestože chce autorka opatřit nálezy o genderování kontextem, zasadit je právě do života DDÚ, má čtenář pocit, že čte něco, co nesouvisí s ústředním tématem studie. Roztříštěnost pak posilují i některé propracované interpretace, které opouštějí terén a vyslovují se k jevům DDÚ přesahujícím. Tyto pasáže mohly nalézt místo jinde. Na druhou stranu svědčí o systematickém promýšlení tématu genderu a moci. Citace z deníku jsou spíše poznámky, nikoliv etnografický záznam interakce, což je možná škoda.

Autorka minimálně na dvou místech doslova kopíruje celé pasáže textu. (s. 35 a 56; 41 a 45). Po formální stránce trpí jen málo překlepy, přesto nejednotnost v psaní slova diskurz/s asociuje jistou nesoustředěnost autorky.

Práce Jany Benešové je antropologická. Autorka volí relevantní téma, je standardně strukturovaná. Obsahuje všechny klíčové složky, které žánr disertační práce předepisuje. Autorka prokazuje na mnoha místech, že je schopna data interpretovat a být v dialogu s odbornou literaturou. Celkově práce prohlubuje poznání v dané oblasti a zároveň otevírá pole pro následování.

Práci doporučuji k obhajobě.

V Budapešti 8. 9. 2015

Dana Bittnerová